

פני שבת נקבלה

מי שותה מכוס הקידוש?

הרב אלישע אבינר

ברכות דף מז א

אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב: אין המסובין רשאים לאכול כלום עד שיטעום הבוצע.

ראש השנה דף כט א

כל הברכות כולן, אף על פי שיצא - מוציא, חוץ מברכת הלחם וברכת היין, שאם לא יצא - מוציא, ואם יצא - אינו מוציא. [רש"י - אף על פי שיצא מוציא - שהרי כל ישראל ערבין זה בזה למצות. חוץ מברכת הלחם והיין - ...שאינן חובה אלא שאסור ליהנות מן העולם הזה בלא ברכה, ובזו - אין כאן ערבות, שאינו חובה על האדם; לא ליתנהי ולא ליבריר]. בעי רבא: ברכת הלחם של מצה, וברכת היין של קידוש היום, מהו? כיון דחובה הוא - מפיק, או דלמא ברכה לאו חובה היא? תא שמע: דאמר רב אשי: כי הינון בי רב פפי הוה מקדש לן, וכי הוה אתי אריסיה מדברא הוה מקדש להו.

רש"י שם

ברכת הלחם - של אכילת מצה, שמברכין לפני המוציא. וברכת היין - שמברכין לפני קידוש. מהו - על אכילת מצה ומקדש ישראל - לא תיבעי לך, דחובה נינהו - ומפיק, אלא ברכת המוציא וברכת היין מיבעיא לן, שאין באות אלא לפי שהמברך צריך שיטעום, ואי אפשר ליהנות בלא ברכה, אי נמי לא טעים איהו - אי אפשר דלא יהיב ליה לחד מינייהו למטעם, ובעי ברכה, מאי? כיון דחובה היא - אכילת מצה חובה עליו, וכן קידוש היום חובה עליו, ואי אפשר שלא בהנאה, והנאה אי אפשר בלא ברכה - נמצאת המצוה תלויה בברכת הנאה, ומפיק. או דלמא - ברכת ההנאה לאו חובה למצוה אתיא, שאף בכל ההנאות היא נוהגת.

עירובין דף מב (הגמ' דנה האם ברכת זמן [ברכת שהחיינו במועדים] טעונה כוס).

"התינח עצרת וראש השנה, יום הכפורים היכי עביד?... [הגמ' משיבה] לברוך עליה ולנחיה [יברך על כוס יין ולא ישתה ממנו]! - [דוחה הגמ'] המברך צריך שיטעום! [תשובה חדשה] ליתביה לינוקא [יתנו לילד לשתות]!".

רש"י שם

ליתביה לינוקא - לשתותו, לאחר שיברך עליו, דהאי שיטעום דקאמר - לאו דווקא קאמר אמברך, דהוא הדין כי שתי אחרינא, דטעמא משום דגנאי הוא לכוס של ברכה שלא יהנה אדם ממנו לאלתר, שתהא ברכת היין דבורא פרי הגפן שלא לצורך, ומכי טעם ליה אחרינא - שפיר דמי, וכדתניא נמי בגמרא דפרק ראוהו בית דין (ראש השנה כט, ב): לא יפרוס אדם

דף מקורות

פרוסה לאורחין אלא אם כן אוכל עמהם, שהרי הן יכולין לעשות, אבל פורס הוא לבניו ולבני ביתו כדי לחנכן במצות, ואף על פי שהוא לא טעם אלא בניו - שפיר דמי, ואף על פי שבירך עליה ברכת המוציא.

בה"ג סימן א הלכות ברכות פרק שישי

טעמא דדילמא אתי למיסרך, הא לאו הכי הוה יהבינא ליה לינוקא, ואע"ג דמאן דקא מברך לא טעם מידי, ש"מ כל היכא דטעמין ליה אחריני כמה דטעים מברך דמי.

הלכות רי"ץ גיאת הלכות קידוש

חומר בקדוש משאר ברכות שהמקדש אם טעם מלא לוגמיו יצא ואם לאו לא יצא וצריך לחזור ולברך. ובשאר ברכות אע"פ שלא טעם וטעמו אחרים כמו שטעם הוא דמי...

טור או"ח סימן רעא

ואם היו המסובין שנים או רבים ולא טעם המקדש וטעם אחר כמלא לוגמיו כתבו הגאונים שלא יצא אא"כ טעם המקדש. וכ"כ בה"ג. וכתב עוד אי אשתלי ולא טעים ושתו אחריני מייתי ליה כסא אחרינא ומברך בפה"ג ולא צריך לאהדורי ולאקדוש! והא דמשמע בעירובין (מ ב) דסגי בטעימת אחר פירשו הגאונים היינו דוקא בשאר דברים שטעונין כוס אבל בקידוש לא יצא אא"כ טעם המקדש.

הלכות רי"ץ גיאת הלכות קידוש עמוד י

ודכתבתון היכא דאשתלי ולא טעים ושקלוה אחרים ושתיוה לא צריך לאהדורי קדושה אלא מייתי ליה כסא אחרינא ושתו ודין לאו הא מלתא משום שצריך לטעום כוס של ברכה דהא לא מכוס של ברכה קא טעים אלא מטעמא אחרינא

שו"ע או"ח סימן רעג סעיף ד

יכול אדם לקדש לאחרים אף על פי שאינו אוכל עמהם, דלדידהו הוי מקום סעודה. ואף על גב דברכת היין אינו יכול להוציא אחרים אם אינו נהנה עמהם, כיון דהאי בפה"ג הוא חובה לקידוש, כקידוש היום דמי ויכול להוציאם אף על פי שאינו נהנה.

רבי עקיבא איגר שם

אם אינו נהנה עמהם. אף דהמחבר כתב לעיל סימן רע"א ס"ד דראוי לחוש לדברי הגאונים דצריך דהמקדש ישתה. צ"ל דהכא במקדש רק להוציא האחרים מקרי הם המקדשים.

פסחים דף קו עמוד א

רב אשי איקלע למחוזא, אמרו ליה: ליקדיש לן מר קידושא רבה. הבו ליה. סבר: מאי ניהו קידושא רבה? אמר: מכדי כל הברכות כולן בורא פרי הגפן אמרי ברישא, אמר בורא פרי הגפן ואגיד ביה. חזייה לההוא סבא דגחין ושתי. קרי אנפשיה

החכם עיניו בראשו.

כל הזכויות שמורות ©

דף מקורות

קידוש - רשב"ם פסחים דף קז עמוד א

וטעם מלא לוגמא יצא ואם לאו לא יצא. והכי הילכתא. והוא שלא טעם אחד מכל המסובין אבל טעם אחד מהם יצאו כולן ידי חובתן ואף על פי שלא טעמו:

תוספות פסחים דף ק עמוד ב

ידי קידוש יצאו - אף על פי שלא שתו רק שיטעום המברך או אפילו אחד מהם כדמוכח בסוף בכל מערבין (עירובין דף מ:): ולכתחלה צריך שיטעמו כולם.

חידושי הריטב"א עירובין דף מ עמוד ב

המברך צריך לטעום. פי' כדי שלא תהא ברכה לבטלה. הילכך אם לא טעם המברך מסתיין דלטעום אחרינא וכדאמרין בסמוך ליתביה לינוקא דילמא אתי למסרך דאלמא בדטעים מיניה ינוקא סגי לן, והיינו נמי דאמרין התם אבל פורס הוא לבניו ולבני ביתו, ומיהו דוקא כשטעום ממנו קטן שהגיע לחנוך ברכות דאי בתינוק שלא הגיע לחנוך ברכות הרי הברכה יוצאה לבטלה...

תוס' רי"ד שם

המברך צריך שיטעום. פי' ואין לומר אל יברך בורא פרי הגפן ואל יטעום דאם כן כוס של יין מה מהני".

רש"י מסכת עירובין דף מ עמוד ב

ליתביה לינוקא - לשתותו, לאחר שיברך עליו, דהאי שיטעום דקאמר - לאו דווקא קאמר אמברך, דהוא הדיון כי שתי אחרינא, דטעמא משום דגנאי הוא לכוס של ברכה שלא יהנה אדם ממנו לאלתר, שתהא ברכת היין דבורא פרי הגפן שלא לצורך, ומכי טעם ליה אחרינא - שפיר דמי...

רש"י עירובין דף מ עמוד ב

רש"י ד"ה ליתביה לינוקא דטעמא כו' שתהא בברכת היין דבפה"ג שלא לצורך. תמוה דעשה מהמסובב סבה, דנראה פי' דהמברך צריך שיטעום היינו כשמברך על הכוס בהמ"ז או קידוש וכדומה צריך לטעום אח"כ ממנו, ולכן ממילא צריך לברך בפה"ג. ואי לא היה צריך לטעום לא היה מברך כלל בפה"ג וכ"נ שמפרש בעצמו בספ"ג דר"ה ד"ה מהו...

רש"י ראש השנה דף כט ב

מהו - על אכילת מצה ומקדש ישראל - לא תיבעי לך, דחובה נינהו - ומפיק, אלא ברכת המוציא [= במצה] וברכת היין [= בקידוש] מיבעיא לן, שאין באות אלא לפי שהמברך צריך שיטעום, ואי אפשר ליהנות בלא ברכה, אי נמי לא טעים איהו - אי אפשר דלא יהיב ליה לחד מינייהו למטעם, ובעי ברכה, מאי?

כיון דחובה היא - אכילת מצה חובה עליו, וכן קידוש היום חובה עליו, ואי אפשר שלא בהנאה, והנאה אי אפשר בלא ברכה - נמצאת המצוה תלויה בברכת הנאה, ומפיק.

דף מקורות

אפיקי ים חלק ב סימן ב

ולולא דמסתפינא הייתי אומר בכוונת רש"י ז"ל, דתרי טעמי קאמר, דבאמת עיקר הטעם דהמברך צריך שיטעום הוא לדידי' משום דגנאי הוא לכוס של ברכה שלא יהנה אדם ממנו לאלתר כמ"ש כאן, וממילא כיון דע"כ צריך שיטעום, ואי אפשר ליהנות בלא ברכה, מחויב לברך בורא פרי הגפן וכמ"ש רש"י ז"ל בר"ה. ושוב ממילא לדידן איכא השתא תרי טעמי דהמברך צריך שיטעום, חדא, משום גנאי דכוס של ברכה, ועוד שלא תהא ברכת בורא פרי הגפן לבטלה, וחסר את ו' ברש"י ז"ל וצ"ל, דטעמא משום דגנאי הוא לכוס של ברכה, שלא יהנה אדם ממנו לאלתר, ושתהא ברכת היין דבורא פרי הגפן שלא לצורך, והיינו כמ"ש דתרי טעמי איכא לדידן, ומיושב מאי דעמד בתשו' הר"ן ז"ל, וגם אין סתירה לדברי' בר"ה הנ"ל, ואדרבה דברי' ז"ל מתאימים ועולים כאחד:

שולחן ערוך הרב אורח חיים סימן קצ סעיף ד

אף על פי ששתיית כוס של ברכה מעכבת אין מעכב שישתה המברך בעצמו אלא די בשתיית אחר ואפילו מטעים ממנו לתינוק יצא ידי חובה אף על פי שהתינוק אינו מחויב בדבר אין בכך כלום לפי שגם על המברך לא חל החיוב כלל שלא חייבוהו אלא לומר שירה על היין שישתה ממנו איזה אדם מישראל שיהיה שתיה שהיא חשובה הנאה לו (ואפילו תינוק בן יומו).

ומכל מקום לכתחלה צריך להטעים לתינוק גדול קצת **שהגיע לכלל חיבור** ברכת הנהנין כדי שיוכל לברך ברכת היין ולא תהא ברכתו לבטלה מפני שהתינוק שומעה ממנו ומברך ושותה משא"כ אם יטעים לקטן שלא הגיע לחיבור יפסיד ברכת היין שלא יוכל לאמרה אף על פי שאינה מעכבת.

ויש אומרים שכל דבר הטעון כוס - חוץ מקידוש - לא הצריכו לטעום ממנו אלא משום שלא יהא גנאי לברכת היין שיאמרו שלא לצורך הוא ברכה זו ונראית כברכה לבטלה. אבל באמת הוא לצורך שכך תקנו חכמים בכל שירה הנאמרת על היין שיסדרו אותה אצל ברכת היין שהוא עיקר שירה המיוחדת ליין. לפיכך רשאי לברך ברכת היין ולהטעים לקטן אף על פי **שלא הגיע לחיבור** ברכות ואפילו אינו יודע לדבר, שכיון שהטעימה אינה אלא משום גנאי דיה בתינוק קטן כזה.

(אבל קידוש שבבית שאדם יוצא בו ידי חובתו **יש אומרים** [בה"ג והגאונים] אפילו לפי סברא האחרונה, שלא די במה שיטעים לתינוק ולא אפילו שיטעים לגדול אלא המקדש בעצמו צריך לטעום כמלא לוגמיו, ואם לאו לא יצא משום שנאמר זכור את יום השבת לקדשו, ואמרו חכמים זכרוהו על היין כלומר על שתיית היין לכבוד היום. לפיכך המזכירו על היין - הוא המקדש - שותה ממנו בעצמו. וראוי לחוש לזה לכתחלה כמ"ש בסי' רע"א).

העמק שאלה יתרו נד ד [בביאור שיטת הגאונים שהמקדש צריך לשתות]

ס"ל לרבננו דדוקא המקדש עצמו, והיינו דכיון שלא בא ביום אלא משום כבוד שבת, ועיקר כבוד שבת הוא השתייה לדעתם ז"ל.... ומשום הכי העיקר שישתה המקדש בעצמו שיהא בו אותו הכבוד שהוא עצם הכוונה, ולא כשאר הברכות הטעונות כוס שהשתייה הוא תפל ורק משום הברכה בפה"ג צריך לשתות. אבל קידוש אינו כן אלא צריך לשתות. ומובן שה"ה קידוש הלילה דאע"ג שעיקרו בא משום ברכה ג"כ, מכל מקום יש בו כבוד ליל שבת ג"כ.

דף מקורות

הנה מבואר בשו"ע או"ח סי' רעא שלא קבלו הפוסקים הבאים אחרי הגאונים את דבריהם וס"ל שעיקר כבוד שבת הוא הברכה בפה"ג. וכלשון הירו' הנ"ל איזהו כבוד שבת אר"י בשם כו' בורא פרי הגפן ור"ל שאם ישתה כוס יין בלא ברכה אינו יוצא משום כבוד שבת. והכי נראה פשטא דתלמוד דילן בפסחים דף קו מאי מברך אר"י בפה"ג. ואינו מובן לכאורה מאי קמ"ל שמברך בפה"ג פשיטא, והכי מיבעי ליה אר"י ולא כלום אלא קמ"ל דהקידוש הוא הברכה על היין שאומרים עליו שירות ותשבחות.